จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้

CONTEMPORARY LACQUERWARE PAINTING INSPIRED BY THE SOUTHERN THAI WAYS OF LIFE

วรรณวิสา พัฒนศิลป์*

WANWISA PHATTANASIN

(Received: September 12, 2022; Revised: September 30, 2022; Accepted: October 21, 2022)

บทคัดย่อ

จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสร้างสรรค์ผลงาน ชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” 2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานเทคนิคจิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย บนผ้าปาเต๊ะและวัสดุธรรมชาติ

ผลการสร้างสรรค์พบว่า การใช้เทคนิคลายรดน้ำโดยใช้ยางรักใสของเวียดนามทาเคลือบลงบนผ้าปาเต๊ะผสมผสานเทคนิคจิตรกรรมสีอะคริลิคนั้น มีความโดดเด่นในกระบวนการเตรียมพื้นของเทคนิคลายรดน้ำ ที่สามารถมองเห็นลวดลายของผ้าปาเต๊ะและรูปทรงที่เกิดจากการเขียนสีอะคริลิคได้อย่างชัดเจน โดยมีการซ้อนทับกันระหว่างลวดลายของชั้นสีทอง ซึ่งปรากฏอยู่บนพื้นยางรักใสของเวียดนามที่ถูกทาเคลือบลงบนผ้าปาเต๊ะและวัสดุทางธรรมชาติ ประกอบกับลักษณะพิเศษ ของการใช้แผ่นทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์และผงทองวิทยาศาสตร์ สร้างค่าน้ำหนักในผลงานด้วยเทคนิคของการปิดทองที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นความสอดคล้องกับการนำเสนอความสุข ความทรงจำ ความรักและความผูกพันจากครอบครัวของผู้สร้างสรรค์ เกิดเป็นผลงานจิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัยที่มีการผสมผสานกันระหว่างเทคนิคได้อย่างลงตัว

คำสำคัญ : ลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจ วิถีชีวิตชาวใต้

* วิทยาลัยช่างศิลป สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

College of Fine Arts, Bunditpatanasilpa Institute

Abstract

The contemporary lacquerware painting inspired by the southern Thai ways of life aimed 1) to create a series of works named "Contemporary lacquerware painting inspired by the southern Thai way of life," and 2) to use the contemporary lacquerware technique to create the artwork on batik fabric and other natural materials.

The results show that applying transparent Vietnamese lacquer gum to the batik cloth and using acrylic paint is a unique stage for base preparation, as the technique accentuates the patterns and shapes drawn with the acrylic paint on the batik cloth. The patterns illustrate overlapped golden layers over the transparent Vietnamese lacquer gum base, which is glazed on batik cloth and other natural materials. Moreover, by using a special inconsistent gilding technique to apply 100% gold leaves and scientific gold powder to the artwork, the artist successfully presents happiness, memories, love, and a bond in the family through this series of contemporary lacquerware paintings.

Keywords: contemporary lacquerware, inspiration, southern Thai way of life

บทนำ

ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ศิลปะ และวัฒนธรรมของภาคใต้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้วยร่องรอยการประกอบอาชีพ การปลูกสร้างบ้านเรือน การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ธรรมชาติ และอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันรูปแบบการใช้ชีวิตถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เหลือไว้เพียงความทรงจำและความประทับใจที่ผ่านกาลเวลา

วิถีชีวิตในภาคใต้เป็นประสบการณ์ตรงของผู้สร้างสรรค์ที่มีครอบครัวอาศัยอยู่ในภาคใต้ ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เมื่อย้อนไปสู่ความทรงจำที่ผูกพันของผู้สร้างสรรค์ จากความงามของวิถีชีวิตในครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะนั้น จึงเก็บนำเอาความประทับใจที่ปรากฏได้จากข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์ การปรุงอาหารในอดีต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย พืชพรรณธรรมชาติของภาคใต้

และความสุขจากการดำรงชีวิต มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ถ่ายทอดความทรงจำอันมีค่าเหล่านั้นผ่านอารมณ์บอกเล่าเรื่องราวความรู้สึก จากลายเส้นของจินตนาการในความงามที่ผูกพันของวิถีชีวิตพื้นถิ่นทางภาคใต้ ผ่านการปรับลดทอนรูปทรงของวัตถุ รูปทรงจากธรรมชาติ สิ่งของเครื่องใช้ รวมไปถึงวิถีจากการดำรงชีวิต ถอดลายเส้นแบบร่างแนวความคิดและผูกประกอบลายในลักษณะของงานศิลปะไทย ผู้สร้างสรรค์ใช้ผ้าปาเต๊ะที่ชาวใต้ เรียกว่า “ผ้าถุง” เป็นผ้านุ่งที่เปรียบเสมือนตัวแทนของแม่ เพื่อเป็นการย้ำเตือนจิตใจให้ผู้สร้างสรรค์ได้ทบทวนความทรงจำความผูกพันจากครอบครัว และความรู้สึกโหยหาอดีตในวัยเยาว์ที่ยังคงประทับใจมิรู้ลืม

ผลงานสร้างสรรค์“จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” ได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิถีชีวิตทางภาคใต้ ศิลปวัฒนธรรมและการประกอบอาชีพที่หล่อเลี้ยงครอบครัว นำเสนอความประทับใจ ความสุขและความทรงจำ ผ่านรูปแบบศิลปะไทยเทคนิคลายรดน้ำร่วมสมัย การเตรียมพื้นด้วยผ้าปาเต๊ะผสมวัสดุเฉพาะ เช่น เยื่อใยของใบยางพารา กิ่งไม้ ผ่านกระบวนการทาเคลือบด้วยยางรักใสของเวียดนาม เพื่อเป็นพื้นรองรับผลงานสร้างสรรค์ในเทคนิคลายรดน้ำ ผ้าปาเต๊ะที่ผ่านการทาเคลือบด้วยยางรักใสให้สีสันและลวดลายของผ้าที่ชัดเจน เพิ่มเสน่ห์ของการเตรียมพื้นงานลายรดน้ำในรูปแบบใหม่ ผสมผสานกับการปรับค่าของพื้นชิ้นงานบางส่วน ด้วยวิธีการทางจิตรกรรมสีอะคริลิค ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้สร้างขึ้นด้วยรูปแบบและเทคนิคเฉพาะตน ส่งต่อคุณค่าทางความงามที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของภาคใต้ เป็นการบันทึกกลิ่นอายของความสุขจากวิถีชีวิตผ่านมุมมองอันพิเศษของผู้สร้างสรรค์

วัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์

1. เพื่อสร้างสรรค์ผลงาน ชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” โดยศึกษาอัตลักษณ์ความงามเฉพาะถิ่นของภาคใต้จากศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และพืชพันธุ์พฤกษา

2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานเทคนิคจิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย ด้วยการเตรียมพื้นยางรักใสของเวียดนาม ทาเคลือบลงบนผ้าปาเต๊ะและวัสดุธรรมชาติผสมการเขียนสีอะคริลิค นำไปสู่รูปแบบศิลปะไทยเทคนิคลายรดน้ำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของผู้สร้างสรรค์

ขอบเขตในการสร้างสรรค์

ขอบเขตด้านเนื้อหา เรื่องราวแสดงออกถึง อัตลักษณ์พื้นถิ่น ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ และเครื่องมือเครื่องใช้จากครอบครัวที่ผู้สร้างสรรค์ประทับใจ ซึ่งปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นมีให้เห็นน้อยลง หรือ ไม่มีอยู่แล้วจากการดำรงชีวิตของครอบครัวในภาคใต้

ขอบเขตด้านรูปแบบ ผลงานสร้างสรรค์ปรับลดทอนรูปทรงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวใต้ เช่น เตาอั้งโล่ ครกตำข้าว เตาถ่านรีดผ้า ตะเกียงแก๊ส ตะเกียงน้ำมันก๊าด เตาก้อนเส้า กองไม้ฟืน โอ่ง ผ้าปาเต๊ะ อุปกรณ์การทำสวนยางพารา เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ถอดลายเส้นแบบร่างแนวความคิดและผูกประกอบลายในลักษณะของงานศิลปะไทย สร้างสัญญะทางความงาม ของรูปร่างและรูปทรงตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์เป็นผลงานงานสร้างสรรค์ 2 มิติในรูปแบบศิลปะไทยร่วมสมัย

ขอบเขตด้านเทคนิค ผลงานสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางศิลปะไทยเทคนิคลายรดน้ำ การเตรียมพื้นผ้าปาเต๊ะผสมวัสดุเฉพาะ เช่น เยื่อใยของใบยางพารา ผงเถ้าถ่านกิ่งไม้ เป็นต้น ผ่านกระบวนการเคลือบด้วยรักใสเวียดนามเพื่อเป็นพื้นรองรับผลงานในเทคนิคลายรดน้ำ ผ้าปาเต๊ะที่ผ่านการทาเคลือบด้วยรักใสยังให้สีสันและลวดลายของผ้าที่ชัดเจน เพิ่มเสน่ห์ของงานลายรดน้ำในรูปแบบใหม่ ผสมผสานกับการปรับค่าของพื้นชิ้นงานบางส่วนด้วยวิธีการผสมทางงานจิตรกรรมสีอะคริลิค เขียนลายด้วยน้ำยาหรดาลลงรักปิดทองรดน้ำ มีความพิเศษโดยจะมองเห็นตัวพื้นของชิ้นงานจริงเป็นสีจากวัสดุรองรับด้านล่าง ผสมกับการใช้แผ่นทองคำเปลวและผงทองวิทยาศาสตร์สร้างค่าน้ำหนักในชิ้นงานที่มีลักษณะเฉพาะตน

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการสร้างสรรค์

ลายรดน้ำร่วมสมัย หมายถึง เทคนิคการสร้างสรรค์งานลายรดน้ำ โดยการเตรียมพื้นด้วยผ้าปาเต๊ะปะติดวัสดุจากธรรมชาติ เช่น เยื่อใยของใบยางพารา และทาเคลือบด้วยรักใสของเวียดนาม เป็นพื้นรองรับการสร้างงานลายรดน้ำที่มีความพิเศษ โดยมองเห็นตัวพื้นของชิ้นงานจริงเป็นสีของวัสดุรองรับด้านล่าง ผสมกับการใช้แผ่นทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์และผงทองวิทยาศาสตร์ สร้างค่าน้ำหนักในชิ้นงานที่มีลักษณะเฉพาะ

แรงบันดาลใจ หมายถึง ลายเส้นที่ถูกสร้างขึ้นมาใหม่จากการปรับลดทอนรูปทรงที่ประทับใจในวัยเยาว์ของครอบครัวชาวใต้ ที่มีความเรียบง่าย ผูกประกอบลายเป็นเรื่องราวผ่านจินตนาการ ในรูปแบบเฉพาะของผู้สร้างสรรค์

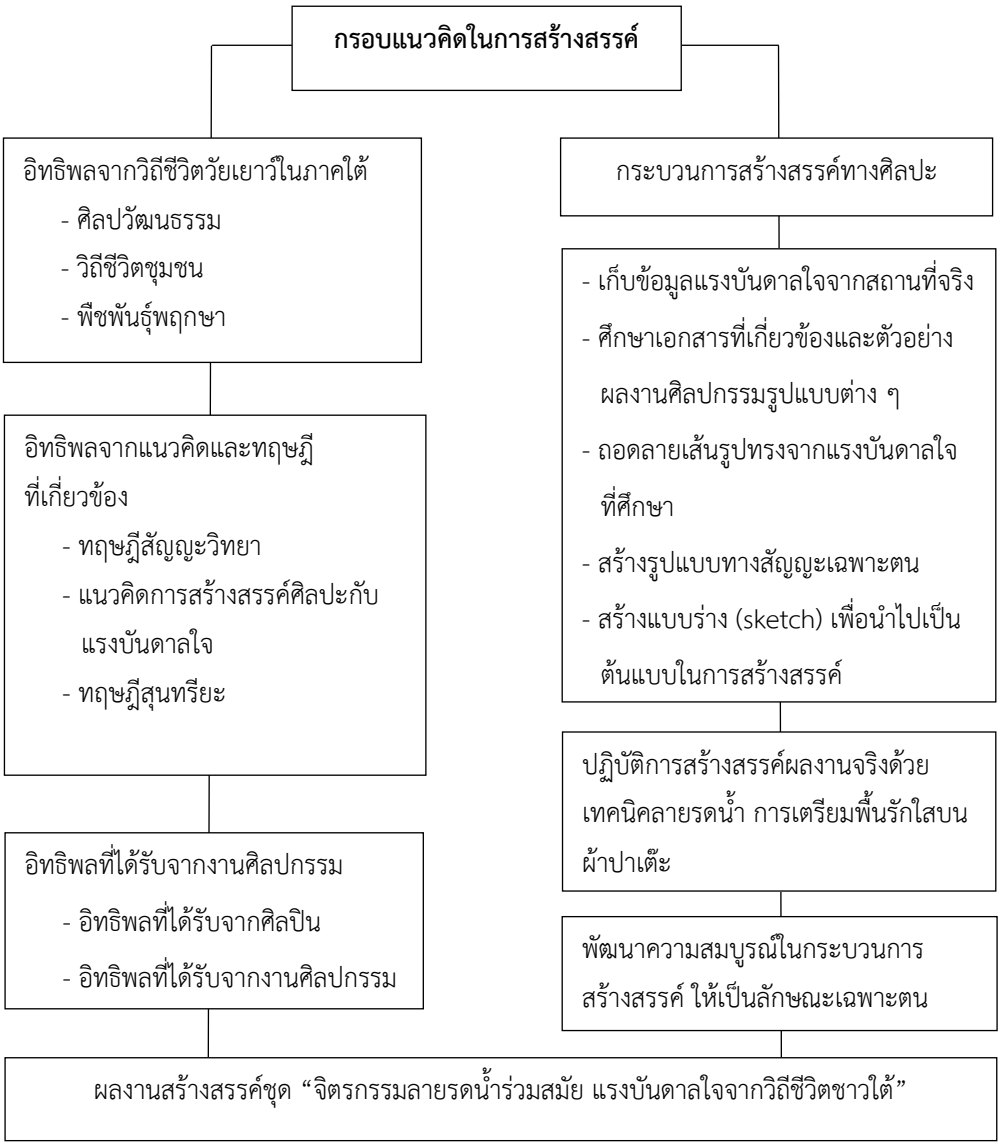
วิถีชีวิตชาวใต้ หมายถึง วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทางภาคใต้จากศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนและพืชพันธุ์พฤกษา การดำรงชีวิตที่มีความเรียบง่าย ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การประกอบอาชีพ อาหารการกินและการแต่งกาย รวมถึงความเชื่อที่มีลักษณะเฉพาะของภาคใต้ ที่ส่งต่อวัฒนธรรมสู่คนรุ่นหลัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชน สังคม และผู้คนเห็นถึงคุณค่าของความงาม อันเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นทางภาคใต้ ที่มีอยู่เดิมและควรค่าแก่การอนุรักษ์

กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” ผู้สร้างสรรค์ต้องการถ่ายทอดความทรงจำจากครอบครัว ความคิดถึงและการโหยหาอดีตผ่านประสบการณ์ตรง โดยศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องและอิทธิพลที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

วิธีการศึกษา

การศึกษาในผลงานชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้”นั้น เป็นการศึกษาที่ต้องใช้ขั้นตอน และระเบียบวิธีการศึกษาในกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ดังวิธีการต่อไปนี้

1. ศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ตรง การสังเกต การสอบถาม และบันทึกภาพข้อมูลจากวิถีชีวิตของครอบครัวในภาคใต้ ประกอบไปด้วย

1.1 ศิลปวัฒนธรรม การสร้างบ้านเรือนทางภาคใต้ สถาปัตยกรรมเป็นลักษณะการยกพื้นใต้ถุนสูง ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประเพณีท้องถิ่นอาหารพื้นบ้าน ศิลปะการแสดงและการแต่งกาย รวมพิธีกรรมและความเชื่อ

1.2 วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมของการตั้งถิ่นฐานทางภาคใต้ ความผูกพันกับแหล่งน้ำ การประมง อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำ การถนอมอาการ ทำสวน แบ่งตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ส่งผลให้มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ การสร้างบ้านเรือน การเลี้ยงสัตว์

1.3 พืชพันธุ์พฤกษา ทางภาคใต้ ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง มะม่วงหิมพานต์ ลางสาด สะตอ มะพร้าว ผักกูด ต้นจาก ดอกบัวผุด และอื่น ๆ อีกมากมาย

ผลงานสร้างสรรค์ชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้ข้อมูลอิทธิพลจากวิถีชีวิตวัยเยาว์ในทางภาคใต้ เก็บข้อมูลภาพถ่าย ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ และเครื่องมือเครื่องใช้ รวมถึงความเชื่อของครอบครัวทางภาคใต้ ปรับลดทอนรูปทรงเป็นลายเส้นและผูกประกอบลายในแบบศิลปะไทย สร้างความงามของรูปร่างและรูปทรงตามแบบเฉพาะตน

2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางวิชาการจาก ตำรา หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับเทคนิค กระบวนการสร้างสรรค์ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลงานสร้างสรรค์ของศิลปิน และผลงานศิลปกรรม

3. ถอดลายเส้นรูปทรงจากแรงบันดาลใจที่ศึกษา สร้างรูปแบบทางสัญญะเฉพาะตน

4. ปฏิบัติงานสร้างสรรค์รูปแบบศิลปะไทย ในผลงานชุด “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” โดยได้รับแรงบันดาลใจจากความประทับใจและความผูกพันจากครอบครัว จำนวน 1 ชุด 2 ชิ้น

5. พัฒนาความสมบูรณ์ในกระบวนการสร้างสรรค์ ให้เป็นลักษณะเฉพาะตน

6. สรุปผลการศึกษาเป็นในรูปแบบเอกสาร รายงานการวิจัย พร้อมนำเสนอผลงานในรูปแบบนิทรรศการและการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์

อิทธิพลจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีสัญญะวิทยา การสร้างความหมายสัญญะ โดยถูกออกแบบจากความคิดของมนุษย์ที่จะปรากฏในรูปแบบของผลงานสร้างสรรค์ ตามหลักทฤษฎีสัญญะวิทยา (ธีรยุทธ บุญมี, 2551) ซึ่งสรุปไว้ว่า สัญญะมีส่วนประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ รูปสัญญะ (signifier) และความหมายสัญญะ (signified) จำแนกระหว่างรูปแบบและเนื้อหา

2. แนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปะกับแรงบันดาลใจเป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ซึ่งดำเนินการในลักษณะต่างๆ เพื่อให้เกิดสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน (ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์และคณะ, 2555) ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดโดยไม่มีขอบเขต นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการพัฒนาของเดิมให้ดีขึ้น ทำให้เกิดผลงานที่ขณะเฉพาะตน

3. ทฤษฎีสุนทรียะ ความงามและการออกแบบลวดลายไทยจัดเป็นการออกแบบชนิดหนึ่ง ที่อาศัยหลักจากธรรมชาติมาใช้ในการออกแบบ แล้วคลี่คลายเป็นงานสร้างสรรค์ (เศรษฐมันตร์ กาญจนกุล, 2546) ทั้งนี้ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) กล่าวไว้ว่า ความงามไม่ได้เป็นมโนทัศน์ แต่ความงามเป็นความรู้สึกพึงพอใจที่เกิดขึ้นในตัวผู้ที่รับรู้สิ่งสุนทรียะนั้น (ลักษณวัต ปาละรัตน์, 2556)

อิทธิพลจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาข้อมูลแนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปะกับแรงบันดาลใจ ที่ได้รับจากวิถีชีวิตของครอบครัวทางภาคใต้ นำทฤษฎีความงามสุนทรียะจากรูปทรงและความพึงพอใจที่แสดงออกถึงความงามจากความสุขและความผูกพันจากครอบครัวมาใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์รวมไปถึงหลักสัญญะวิทยา ซึ่งเป็นความงามในการการออกแบบสร้างรูปร่าง ลายเส้นของวิถีชีวิตชาวใต้ด้วยการปรับลดทอนรูปทรง ให้เกิดลายเส้นรูปร่างที่เข้าใจได้ง่ายและยังคงให้ความหมายแบบเดิม จัดองค์ประกอบและทัศนธาตุทางศิลปะ โดยนำรูปร่างรูปทรงมาประกอบเข้ากันด้วยวิธีการผูกลายตามแบบศิลปะไทย ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ในเทคนิคลายรดน้ำ

อิทธิพลที่ได้รับจากศิลปิน

ผู้สร้างสรรค์ศึกษาค้นคว้าแนวทางการสร้างสรรค์ผลงาน จากศิลปินหลากหลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการสร้างสรรค์ผลงาน จากรูปแบบ

ของการตัดทอนรูปทรงและจินตนาการในการสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญกับแนวคิดความผูกพัน และแรงบันดาลใจจากรากเหง้าวิถีชีวิตของครอบครัวชนบท

ตารางที่ 1 ตารางวิเคราะห์ผลงานศิลปิน

ผลงาน/ชื่อศิลปิน	แนวความคิด	อิทธิพลที่ได้รับ
 นิวัฒน์ ชูทวน (หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, 2560)	วิถีชนบทภาคใต้ ความรัก ความผูกพัน และการโหยหาอดีต ความผูกพันที่มีต่อท้องฟ้า ผืนน้ำ ผืนดิน ต้นไม้ และสภาพอากาศของภาคใต้ ความเรียบง่ายที่อยู่คู่กับวิถีชนบทไทย มนุษย์ยังคงต้องการความสงบ การพึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิต	รูปแบบและแนวความคิดจากวิถีชีวิตภาคใต้ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ อาชีพ การแสดงออกที่สื่อถึงความคิดถึง ความโหยหา ความผูกพันของครอบครัวชาวใต้
 ศุภวัฒน์ วิบุลศิลป์ (หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, 2559)	วิถีชีวิตชาวเล จุดเปลี่ยนของการดำเนินชีวิต เหลือไว้เพียงความทรงจำที่ประทับใจ คำบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ความเชื่อทางทะเล ที่ไม่สามารถปะติดปะต่อเรื่องราวได้ กลายเป็นจินตนาการที่ระลึกถึง และมีคุณค่าในความทรงจำ	แรงบันดาลใจจากรากเหง้าของวิถีชีวิตจินตนาการ การสร้างรูปทรงและประกอบสร้างขึ้นมาใหม่จากความทรงจำและเรื่องราวในวัยเยาว์ ด้วยเทคนิคลายผงทอง
 Mr. Doodle (Studio 7, n.d.)	แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานของเขามาจากการ์ตูนดิสนีย์ ปิกัสโซ่ จากความสนุกและความทรงจำของด้วยจินตนาการส่วนตน	การจินตนาการและการออกแบบลายเส้นเป็นเรื่องราว ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ศิลปะการปะติดปะต่อลายเส้น คล้ายการประกอบลายในงานศิลปะไทย

ตารางที่ 1 ตารางวิเคราะห์ผลงานศิลปิน (ต่อ)

ผลงาน/ชื่อศิลปิน	แนวความคิด	อิทธิพลที่ได้รับ
 Nguyen Gia Tri (Hanoi weather, 2017)	แรงบันดาลใจมาจาก ธรรมชาติ ความงามจาก มุมมองของศิลปินที่ชื่นชอบ งานเคลือบเงาแบบรักสี	การปะติดวัสดุและการเคลือบ งานด้วยยางรักใสของ เวียดนามในกระบวนการ เตรียมพื้นลายรดน้ำ เขียน ลวดลายในแบบเฉพาะตน

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

อิทธิพลที่ได้รับจากงานศิลปกรรม

ผู้สร้างสรรค์ศึกษาผลงานทั้งในประเทศและผลงานต่างประเทศ งานรักใส งานรักสี ศิลปะลายน้ำ ผลงานรูปแบบและเทคนิคต่าง ๆ ค้นพบว่าการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเริ่มต้นจากการศึกษาเรื่องราวรอบตัว สื่อสารด้วยภาษาภาพแบบตรงไปตรงมา เป็นการปรับลดทอนรูปทรง จดบันทึกเรื่องราวของมนุษย์ในยุคสมัยนั้นในรูปแบบศิลปกรรม เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการสร้างสรรค์ครั้งนี้

ตารางที่ 2 ตารางวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรม

ผลงาน/ชื่อภาพ	แนวความคิด	อิทธิพลที่ได้รับ
 หีบลายกำมะลอ (ผู้สร้างสรรค์)	ความอุดมสมบูรณ์ของ ธรรมชาติ พืชพรรณพฤกษา โขดหินเขา และสัตว์ป่าเล็ก ใหญ่	รูปของธรรมชาติ พืชพรรณ พฤกษา และสัตว์ เทคนิคการ เขียนลายรดน้ำและการ สร้างน้ำหนักของสีในลาย กำมะลอ

ตารางที่ 2 ตารางวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรม (ต่อ)

ผลงาน/ชื่อภาพ	แนวความคิด	อิทธิพลที่ได้รับ
 ภาพเขียนสีเขาปลาร้า (ไทยรัฐออนไลน์, ม.ป.ป.)	ภาพคนแสดงอาการเคลื่อนไหวในท่าทางต่าง ๆ กัน มีการประดับตกแต่งร่างกาย ภาพคนกำลังจูงวัว หรือกระทิง น่าจะเป็นการวาดขึ้นเนื่องในพิธีกรรม	การปรับลดทอนรูปทรงจากสิ่งมีชีวิตเป็นการบันทึกพิธีกรรม ความเชื่อวิถีชีวิตของมนุษย์โดยถ่ายทอดผ่านลายเส้นที่เข้าใจได้ง่าย
 จิตรกรรม รักสี เวียดนาม (สอนสุพรรณ, 2559)	ธรรมชาติดอกไม้ ความงามดอกบัว สีสันของรักสีและเทคนิคเฉพาะของชาวเวียดนาม การประดับเปลือกไข่	ลักษณะการใช้ธรรมชาติเป็นแรงบันดาลใจ เทคนิคการใช้รักใส และการประดับวัสดุลงบนพื้นของผลงาน
 ศิลปะอียิปต์ (The National Museum of Egyptian Civilization, n.d.)	จิตรกรรมเป็นงานที่เน้นให้เห็นรูปร่างแบน ๆ มีเส้นรอบนอกที่คมชัดจัดท่าทางของคนแสดงอิริยาบถต่าง ๆ ในรูปสัญลักษณ์มากว่าแสดงความเหมือนจริงตามธรรมชาติ มักเขียนอักษรภาพลงในช่องว่างระหว่างรูปด้วย	การปรับลดทอนรูปทรงจากสิ่งมีชีวิตเป็นการบันทึกพิธีกรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตของมนุษย์ มีลักษณะสัญลักษณ์ที่เข้าใจง่าย

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

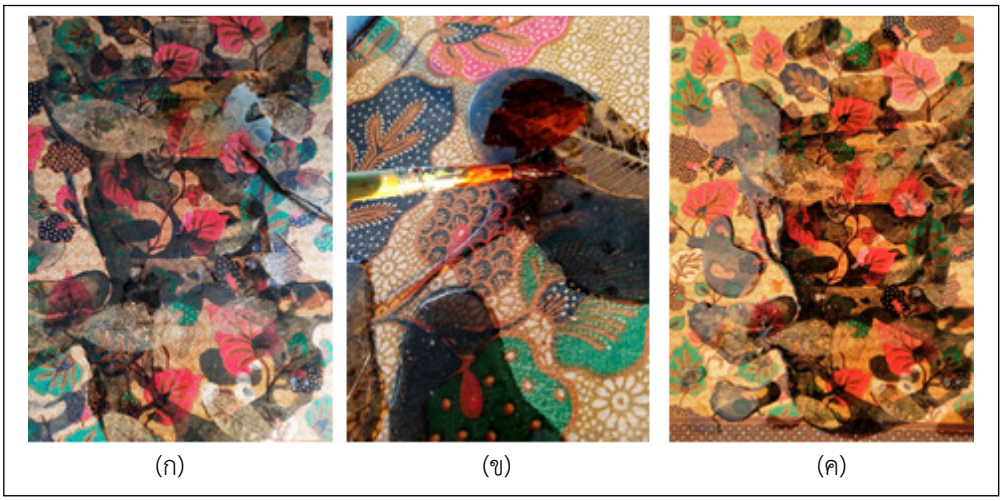
กระบวนการสร้างสรรค์

ขั้นตอนการสร้างภาพร่าง เป็นกระบวนการที่สำคัญในการประมวลแนวความคิดและจินตนาการจากความรู้สึกที่ได้สัมผัสและใกล้ชิดในวิถีชีวิตของครัว ผู้สร้างสรรค์ตระหนักถึงคุณค่าทางความงาม ความสุข ความอบอุ่น และความเรียบง่าย ทำให้ได้ทบทวนความทรงจำและรู้สึกโหยหาอดีตที่ยังคงประทับใจมิรู้ลืม นำมาสู่การเก็บข้อมูลบันทึกภาพและจดบันทึกเรื่องราว ลดทอนรูปทรงออกมาเป็นลายเส้นภาพร่างผลงานในรูปแบบเฉพาะตน

ภาพที่ 2 ข้อมูลภาพร่างความแนวคิด

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

(ก) (ข) (ค)

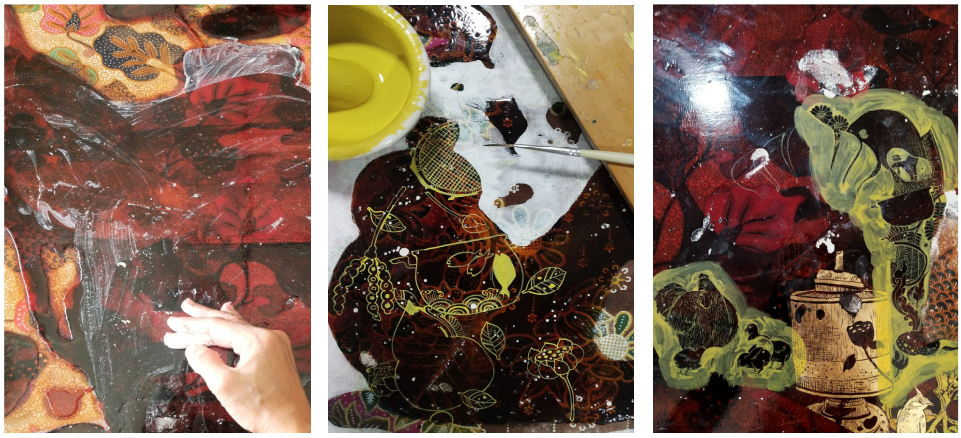
ภาพที่ 3 ขั้นตอนการเตรียมพื้นยางรักใสของเวียดนามบนผ้าปาเต๊ะ

(ก) เตรียมเฟรมไม้กระดานปูพื้นด้วยผ้าปาเต๊ะติดวัสดุเยื่อใบยางพารา เขียนรูปทรงของงานด้วยสีอะคริลิคเพื่อสร้างน้ำหนัก

(ข) ทาเคลือบด้วยรักใสเวียดนามในรูปทรงที่กำหนด รอแห้ง และทาซ้ำวนไปให้ได้ความหนาที่ต้องการ

(ค) ขัดผิวด้านที่มีความหนาเหมาะสม ทาด้วยรักน้ำใสอีกครั้ง นำไปเก็บในที่มิดชิดไม่มีฝุ่นจับ จนแห้งสนิท

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

(ก) (ข) (ค)

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการเขียนลาย

(ก) ทำความสะอาดพื้นผิว ด้วยดินสอพองผสมน้ำขัดเพื่อลดความมันของผิวชิ้นงาน

(ข) เตรียมอุปกรณ์ น้ำยาหรดาล พู่กัน และสะพานรองมือ เขียนลายตามแบบที่กำหนดไว้

(ค) ถมลายด้วยน้ำยาหรดาลในส่วนที่ต้องการให้เป็นพื้นของผลงาน

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

(ก) (ข) (ค)

ภาพที่ 5 ขั้นตอนการปิดทองรดน้ำ

(ก) นำผ้าชุบยางรักที่เคี่ยวไฟไว้จนเหนียวเช็ดรัก เช็ดรักออกให้เหลือบางที่สุด เรียกว่า การถอนรัก

(ข) ปิดทองลงบนพื้นที่เช็ดรักไว้ ปิดทองคำเปลว หรือปิดทองผงวิทยาศาสตร์ ตามที่กำหนดไว้

(ค) รดน้ำ ล้างออกด้วยน้ำสะอาดเบา ๆ ใช้กระดาษห่อแผ่นทองชุบน้ำเปียกช่วยดึงให้หรดาลหลุดออกง่าย

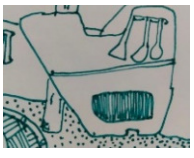
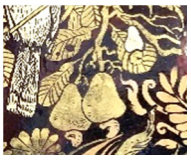
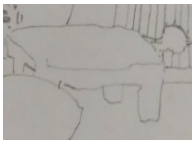
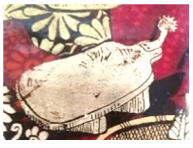
ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

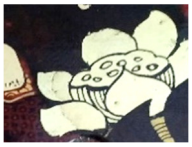
ภาพที่ 6 ผลงานสมบูรณ์“จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้”

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการถอดรูปแบบลายเส้นสู่ผลงานสร้างสรรค์ “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้”

ชื่อที่มาของลาย	ภาพถ่ายต้นแบบ	ถอดลายเส้น แนวความคิด	ผลงานสร้างสรรค์
ไก่บ้าน			
ซุ้มประตูพระบรมธาตุไชยยา			
เห็ดจูน			
เตาอั้งโล่			
ลูกเนียง			
เตาถ่านรีดผ้า			
ผลมะม่วงหิมพานต์			
กระต่ายขูดมะพร้าว			

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการถอดรูปแบบลายเส้นสู่ผลงานสร้างสรรค์ “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” (ต่อ)

ชื่อที่มาของลาย	ภาพถ่ายต้นแบบ	ถอดลายเส้น แนวความคิด	ผลงานสร้างสรรค์
ดอกบัว			
ตะเกียงน้ำมัน			

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

ภาพที่ 8 รายละเอียดของผลงาน “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้”

ที่มา : ผู้สร้างสรรค์

ผลการศึกษา

ผลงานสร้างสรรค์สามารถถ่ายทอด ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความงามเฉพาะถิ่นทางภาคใต้ที่ปรากฏได้จาก ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และพืชพันธุ์พฤกษา อันมีลักษณะเด่นจากภูมิปัญญาการประกอบอาชีพและการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ของภาคใต้ ในรูปแบบของการบันทึกความประทับใจ โดยถอดรูปทรงจากวิถีชีวิตของผู้สร้างสรรค์ที่เกิดและการเติบโตในพื้นถิ่นทางภาคใต้ ถ่ายทอดออกมาเป็นลายเส้นของรูปร่างรูปทรง ซึ่งถูกสร้างสรรค์และได้ปรับลดทอนด้วยจินตนาการส่วนตน นำไปสู่การผูกประกอบลายใหม่ในรูปแบบศิลปะไทย สอดคล้องกับแนวคิดของชลูด นิ่มเสมอ ได้กล่าวไว้ว่า “การสรรหาหรือคิดค้นรูปทรงหรือหน่วย (unit) ที่มีสาระต่อจุดหมายของการสร้างสรรค์ และจัดระเบียบหน่วยนั้นหรือหน่วยเหล่านั้นให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่เป็นรูปทรงที่มีเอกภาพ หรือลักษณะเฉพาะตัวของศิลปิน” การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเทคนิคลายรดน้ำในครั้งนี้ นำหลักทฤษฎีความงามทางสุนทรียะและความพึงพอใจจากแรงบันดาลใจในวิถีชีวิตของครอบครัว เพื่อแสดงออกถึงความประทับใจ ความสุข ความรักและความผูกพันในวิถีชีวิตของครอบครัว

กระบวนการสร้างสรรค์ในผลงานชุด“จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” ด้วยวิธีการทางเทคนิคลายรดน้ำโดยใช้ยางรักใสของเวียดนาม ทาเคลือบลงบนผ้าปาเต๊ะผสมผสานเทคนิคจิตรกรรมสีอะคริลิคนั้นมีความโดดเด่นในกระบวนการเตรียมพื้นของเทคนิคลายรดน้ำที่สามารถมองเห็นลวดลายของผ้าปาเต๊ะและรูปทรงที่เกิดจากการเขียนสีอะคริลิคได้อย่างชัดเจน โดยมีการซ้อนทับกันระหว่างลวดลายของชั้นสีทองซึ่งปรากฏอยู่บนพื้นยางรักใสของเวียดนามที่ถูกทาเคลือบลงบนผ้าปาเต๊ะและวัสดุทางธรรมชาติ ประกอบกับลักษณะพิเศษของการใช้แผ่นทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์และผงทองวิทยาศาสตร์สร้างค่าน้ำหนักในผลงานด้วยเทคนิคของการปิดทองที่ไม่สม่ำเสมอเป็นความสอดคล้องกับการนำเสนอความสุข ความทรงจำ ความรักและความผูกพันจากครอบครัวของผู้สร้างสรรค์เกิดเป็นผลงานจิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัยที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัว

อภิปรายผล

ผลงานสร้างสรรค์ “จิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย แรงบันดาลใจจากวิถีชีวิตชาวใต้” ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการวิจัยสร้างสรรค์ การเตรียมพื้นลายรดน้ำรูปแบบใหม่ จากเดิมในสมัยโบราณมีการเตรียมพื้นลายรดน้ำที่มีสีดำมาจากสีของรักสมุกผสมกับรักน้ำเกลี้ยง และพื้นลายรดน้ำสีแดงชาติที่มีขั้นตอนการเตรียมพื้นด้วย “รักใส” ผสมสีแดงชาด เป็นลักษณะของ “รักสี” ในการเตรียมพื้นผู้สร้างสรรค์เล็งเห็นว่า “รักใส” มีคุณสมบัติของเนื้อรักที่โปร่งใสกว่ารักน้ำเกลี้ยงเป็นยางรักที่ผ่านกรรมวิธีสกัดรักน้ำเกลี้ยงให้ได้สีอ่อนที่จางลง เมื่อทาหรือเคลือบลงบนวัสดุจะให้ความรู้สึกโปร่งใสและมันเงามีความแข็งแรงคงทน และสามารถมองเห็นสีของพื้นผิวด้านล่าง นำมาสู่กระบวนการเตรียมพื้นลายรดน้ำด้วยรักใสบนผ้าปาเต๊ะในลักษณะเฉพาะของผู้สร้างสรรค์ ผลงานสร้างสรรค์ในครั้งนี้นำหลักทฤษฎีความงามอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) (ลักษณวัต ปาละรัตน์, 2556) ที่กล่าวไว้ว่า “ความงามเป็นความรู้สึกพึงพอใจที่เกิดขึ้นในตัวผู้ที่รับรู้สิ่งสุนทรียะนั้น” ถ่ายทอดการรับรู้ถึงความรู้สึกความพึงใจ สะท้อนเนื้อหาเรื่องราวความทรงจำ ความผูกพันจากครอบครัว จากประสบการณ์ตรงที่มีครอบครัวทางภาคใต้ หยิบยก “ผ้าปาเต๊ะ” โดยมีนัยสำคัญของผู้สร้างสรรค์ เปรียบเสมือนผ้าที่เป็นตัวแทนของแม่ แทนความผูกพัน ความระลึกถึงครอบครัว จากความผูกพันอันมีค่าเหล่านี้ ได้กระทบใจของผู้สร้างสรรค์เกิดเป็นความโหยหาความรัก ความผูกพันของครอบครัว นำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงออกถึงความสุขที่เรียบง่ายในวิถีชีวิต ด้วยเทคนิคจิตรกรรมลายรดน้ำร่วมสมัย จากการศึกษาศิลปินได้รับอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางด้านความคิดและรูปแบบการแสดงออกด้วยแรงบันดาลใจจากรากเหง้า วิถีชีวิตของครอบครัวในชนบท ปรับลดทอนรูปทรงเป็นลายเส้นสร้างสรรค์ผ่านจินตนาการส่วนตนตามหลักสัญญะวิทยา การผูกประกอบลวดลายในลักษณะศิลปะไทย สร้างสัญญะทางความงามของรูปร่างและรูปทรงตามแบบเฉพาะตน ด้วยกระบวนการเทคนิคลายรดน้ำร่วมสมัย เขียนลายด้วยน้ำยาหรดาลและเช็ดรักปิดทองรดน้ำ สอดคล้องกับสถาพร เครือวัลย์และ สมพร ธุรี (2563, น. 90-91) ที่ใช้แนวคิดทฤษฎีความงาม ทฤษฎีระสะหรือรสที่เกิดจากความประทับใจ และทฤษฎี

การแสดงออกของอารมณ์ภายในของมนุษย์ ประสานกลมกลืนกันของทั้งความงามในเนื้อหาและเทคนิควิธีการ เกิดเป็นผลงานที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการของศิลปินในการสร้างสรรค์เรื่องแรงบันดาลใจจากลายรดน้ำ : พุทธประวัติ ตอนเสวยวิมุตติสุข โดยผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้ มีลักษณะพิเศษด้วยการใช้ทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์ และทองผงวิทยาศาสตร์ สร้างสรรค์ผลงานให้เกิดมิติและน้ำหนัก เน้นจุดเด่นจุดรองในรายละเอียดของผลงาน สีของทองคำเปลวที่ใช้ในการสร้างสรรค์ให้ความรู้สึก มัน เงา และวาว มีความสว่างเมื่อได้กระทบกับแสง ทำให้เกิดรูปทรงที่ชัดเจน ผสมผสานกับการใช้ผงทองวิทยาศาสตร์ที่มีเนื้อสัมผัสอันบางเบา เมื่อผ่านกระบวนการปิดทองรดน้ำ ผลงานในบางส่วนจะมีสีเนื้อทองที่ไม่เสมอให้ความรู้สึกเลือนลาง สอดคล้องกับการนำเสนอในผลงานสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงความสุข ความทรงจำ ความประทับใจจากครอบครัวทางภาคใต้

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

การสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคนิคลายรดน้ำแบบโบราณมีปัญหาหรือข้อจำกัดของกระบวนขั้นตอนการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ซับซ้อนและใช้เวลาค่อนข้างนาน การเตรียมพื้นรักควบคุมค่อนข้างยาก รวมถึงความไม่แน่นอนของสภาพอากาศในกระบวนการเตรียมพื้นรัก และปัญหาหรือข้อควรระวังในกระบวนการเขียนลายด้วยน้ำยาหรดาล การกำหนดพื้นที่ในการเช็ดรักปิดทองด้วยทองต่างชนิดกันเพื่อแยกรูปทรงของลายที่ชัดเจน ผลงานจะออกมามีคุณภาพที่ดีได้ยังขึ้นอยู่กับความพอดีของสัดส่วนประกอบที่ใช้เตรียมน้ำยาหรดาลและสภาพอากาศในขณะทำงาน จะส่งผลในขั้นตอนสุดท้ายของการเช็ดรักปิดทองและรดน้ำ

ผลงานสร้างสรรค์เทคนิคลายรดน้ำเป็นงานประณีตศิลป์ซึ่งมีขั้นตอนวิธีการสร้างสรรค์ที่ซับซ้อน อากาศมีผลมากต่อการเตรียมพื้นรัก ถ้าอากาศร้อนมากรักจะแห้งช้าหรือไม่แห้ง อากาศชื้นทำให้พื้นรักแห้งไวแต่ไม่เหมาะกับการเขียนลาย เพราะจะทำให้น้ำยาหรดาลมีความชื้นเช็ดรักแล้วหลุดได้และปิดทองไม่ติด ฉะนั้นควรเตรียมพื้นรักในช่วงที่มีอากาศชื้น และควรเขียนลายในช่วงที่มีอากาศแห้งจะดีที่สุด ผลงานสร้างสรรค์ชุดนี้เป็นกระบวนการเตรียมพื้นรักใสบนผ้าปาเต๊ะ คุณสมบัติของรักที่โปร่งใสทำให้พื้นลายรดน้ำ

มีลักษณะพิเศษจากสีของวัสดุรองรับ จากผลการสร้างสรรค์พบว่า การลงรักปิดทองด้วยทองคำเปลวและทองผงวิทยาศาสตร์นั้น ผู้สร้างสรรค์ต้องใช้วิธีการเขียนน้ำยาหรดาลและเช็ดรักปิดทองรดน้ำด้วยทองแต่ละชนิดแยกเป็นครั้ง ๆ ไป ให้เวลาในการคงตัวของทองชนิดที่หนึ่งมีการเกาะติดพื้นแน่นประมาณ 6 ชั่วโมงจึงสามารถเขียนทับบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงได้ ทำแบบนั้นซ้ำ ๆ จนผลงานสร้างสรรค์เสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้สามารถนำกระบวนการและเทคนิคในการสร้างสรรค์มาใช้ในการเรียนการสอน อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ถึงหลักวิธีการสร้างสรรค์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือพัฒนาต่อยอดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ได้

รายการอ้างอิง

ไทยรัฐออนไลน์. (ม.ป.ป.). **6 แหล่งภาพเขียนสีโบราณ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งภาพเขียนสีเขาปลาร้า.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565. เข้าถึงจาก https://www.thairath.co.th/lifestyle/travel/2278525

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). **การปฏิวัติสัญศาสตร์ของโซซูร์เส้นทางสู่โพสต์โมเดอร์นิสม์.** กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ลักษณวัต ปาละรัตน์. (2556). **สุนทรียศาสตร์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศุภกรณ์ ดิษฐพันธุ์ และคณะ. (2555). **ปัจจัยความสำเร็จที่มีต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของศิลปินไทย : กรณีศึกษา.ตลาดศิลปะร่วมสมัยในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย นิวยอร์ก ชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา.** กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

เศรษฐมันตร์ กาญจนกุล. (2546). **เส้นสายลายไทย : ลวดลายเพื่อการออกแบบ.** กรุงเทพฯ : เศรษฐศิลป์.

สถาพร เครือวัลย์ และสมพร ธุรี. (2563). “แรงบัลดาลใจจากลายรดน้ำ : พุทธประวัติ ตอนเสวยวิมุตติสุข”. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.** 7, 2: 75-142.

สอนสุพรรณ. (2559). **“รักสี” เวียดนาม.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565. เข้าถึงจาก http://www.oknation.net/blog/phaen/2016/06/02/entry-1

หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (2559). **ศุภวัฒน์ วิบุลศิลป์ สังขารวิถี หมายเลข ๑.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2564. เข้าถึงจาก http://www.queengallery.org/th/exhibitions/past/artist?artist=6659.

_____ (2560). **นิวัฒน์ ชูทวน บ้านฅนใต้.** [ออนไลน์]. ค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565. เข้าถึงจาก http://www.queengallery.org/en/exhibitions/past/exhibition?exhibition=8106

Hanoi weather. (2017). **Vietnam fine art museum in Hanoi.** [Online]. Retrieved 10 Junuary 2022. from https://www.hanoiweather.info/2015/10/fine-art-museum-hanoi-vietnam.html

Studio 7. (n.d.). **Presents: Mr Doodle.** [Online]. Retrieved 10 Junuary 2022. from http://studio7.online/936691967557

The National Museum of Egyptian Civilization. (n.d.). **Photo Gallery.** [Online]. Retrieved 10 Junuary 2022. from https://nmec.gov.eg/photo-gallery/